

Тимур ГОРБАЧ
(Київ, Україна)

Польський хрестоносний рух у Пруссію першої третини XIII ст. та його політичні наслідки

Доба хрестових походів є знаковим явищем в історії європейсько-го середньовічного соціуму, часом нестримної жаги до великих звершень, породженої релігійним устремлінням і політичною амбітністю. Хрестоносний рух, вістря якого спершу було спрямоване у бік Святої Землі, зі зміною політичної кон'юнктури набуває ширшого географічного окреслення, межі якої серед іншого охопили європейську Північ. У середині XII ст. в поле зору хрестоносних акцій потрапляє слов'янське Полаб'я, а на початку XIII ст. – заселена балтами Пруссія та Лівонія. Експансіоністська діяльність хрестоносців на північноєвропейських теренах, в сучасній літературі дістала назву “північних хрестових походів”. В той час як слов'янські землі у межиріччі Ельби та Одери здавна перебували у сфері впливу німецьких феодалів, а Лівонія була важливим торгівельним форпостом німецького та скандинавського купецтва, пруські землі на початку XIII ст. стали сферою діяльності польської християнської місії.

Отож метою пропонованої статті є визначення місця та ролі польських хрестових походів на початковому етапі християнізації Пруссії, а також їх наслідків.

Вивчення історії середньовічної Пруссії традиційно посідає важливе місце в розвитку польської медієвістики. Однак тематика хрестових походів польських князів проти пруських язичників, до недавнього часу не відзначалася ґрунтовними дослідженнями, обмежуючись здебільшого загальними працями. Серед авторів, що у свої роботах заторкнули дану проблему, яка у свою чергу розглядалася ними переважно в контексті польсько – пруських, польсько – поморських, чи польсько – орденських взаємовідносин, передусім слід назвати:

В. Кентшинського, С. Куйота, Г. Лабуду, Й. Поверського, Б. Зентару, Т. Ясинського, М. Гладіша тощо.

Перші спроби дослідити проблему участі польської знаті у пруських хрестових походах, належить представникам польської історіографії другої пол. XIX – поч. XX ст., В. Кентшинському [1], та С. Куйоту [2]. На відміну від В. Кентшинського, котрий доволі поверхнево розглядав польський слід у пруських хрестових походах, зосередившись більшою мірою на місії єпископа Християна, та на проблемі утвердження Тевтонського Ордену в Кульмській землі С. Куйот, окрему частину своєї розлогої праці з історії Пруссії, присвятив процесу християнізації пруських земель, де одну з ключових ролей (покровителів провадженної Орденем цистерціанців пруської місії), автор відводить князям Польщі та Східного Помор'я. Знаний польський славіст, та германіст XX ст., Г. Лабуда у своїх джерелознавчих студіях, присвячених початковому етапу польсько – орденських взаємовідносин, значну увагу приділив пруській політиці Польщі, де охарактеризував значення угод мазовецького князя Конрада I з очільником пруської місії єпископом Християном та Тевтонським Ордену [3]. Історії польсько – пруських взаємовідносин присвятив одну зі своїх робіт Я. Поверський [4]. У третій главі своєї праці, що охоплює період 1178–1230 рр. автор сконцентрував свою увагу на таких важливих питаннях як: розгортання місії цистерціанців на теренах Пруссії; вплив великопольських князів на діяльність місії; пруське питання в міжусобній боротьбі польських князів тощо.

Провідна роль в організації хрестоносних акцій польських та поморських князів в пруські землі у 1222 (?), 1223 та 1235 рр., належала сілезькому князю Генрику Бородатому, з огляду на це варто згадати працю відомого польського медієвіста другої половини XX ст. Б. Зентари [5], яку він присвятив історичній постаті видатного П'яста. Характеризуючи різні аспекти політичної діяльності Генрика Бородатого, дослідник не оминув увагою значення пруського питання, наголосивши що воно було складовою частиною загальнопольської політики сілезького князя. Пруську політику Генрика Бородатого проаналізовано також в публікації Т. Ясинського [6].

Сучасний стан дослідження розглядуваної у даній статті проблеми, відображений зокрема у роботі М. Гладіша [7], що висвітлює роль та місце Польщі у загальноєвропейському хрестоносному русі XII – XIII ст. Проаналізувавши критично науковий доробок своїх поперед-

ників М. Гладиш запропонував власний погляд на деякі дискусійні питання, зокрема хронологічні межі останнього хрестового походу польських та поморських князів в Пруссію, початок якого автор обґрунтовано датував січнем – лютим 1235 р.

Наявний джерельний матеріал з досліджуваної проблематики є доволі лаконічним. Не чисельні згадки, що містяться у хроніках та деяких документах, мають уламковий характер, що задля цілісного відтворення загальної картини історичних подій, вимагає уважного і клопіткого співставлення усієї відомої інформації.

Згадки про ймовірний хрестовий похід польської знаті в Пруссію у 1222 р. містить документ князя Конрада для єпископа Християна від 5 серпня 1222 р. [8, 27–32]. Його багатозначний зміст породив в польській історіографії жваву дискусію на предмет його інтерпретації. Про чергову військову експедицію в пруські землі, яка відбулася 1223 р., опосередковано свідчать кілька жалуваних грамот, котрі були надані єпископу Християну учасниками походу [8, s. 34–36]. Відомості про організацію системи “сторожі” на мазовецько – пруському прикордонні, та її подальший занепад віднаходимо в “Історії Польщі” Яна Длугоша [9]. У ній також присутня докладна інформація про внутрішньополітичну ситуацію в Польщі окресленого періоду. “Хроніка землі Пруської” орденського автора Петра з Дусбурга написана в 20-х рр. XIV ст., повідомляє нам про перебіг грандіозного хрестового походу польських та поморських князів в Пруссію взимку 1235 р., який увінчався перемогою хрестоносного війська над прусами у битві біля річки Сіргуне [10].

Суттєвим доповненням до зазначеної джерельної бази є численні папські булли адресовані світським та церковним феодалів Західної та Центрально –

Східної Європи, з метою координації діяльності пруської місії [8]. Значна їх частина присвячена організації хрестоносних акцій на польських землях, та механізмам їх реалізації. Кореспонденція Апостольської Столиці з польським духовенством та князями дозволяє також встановити політичні плани та наміри обох сторін, стосовно військово – політичних акцій, що мали місце на теренах Пруссії.

Світанок XIII ст. Польща зустріла феодално роздробленою державою, на теренах якої точилися запеклі князівські міжусобиці за великокняжий стіл. Політична дезінтеграція в країні була зумовлена занепадом ідеї “сеніоріального принципату”, яка була закладена у запо-

віті Болеслава III Кривоустого († 1138). Ознаки чергової політичної кризи, що охопила Польщу, з'явилися після смерті Казимира II Справедливого († 1194), коли спалахнула боротьба за краківський стіл між сином Казимира Лешком Білим та братом померлого князя – Мешком III Старим. Після смерті останнього у 1202 році, за батьківський меч узявся його син Владислав Тонконогий. У “війну домову” польських князів, було втягнуте й сусіднє Галицько-Волинське князівство, володар якого Роман Мстиславич підтримав аспірації на великокняжий стіл Владислава Тонкононого. Здобувши перемогу над князем Романом в битві біля Завихосту у 1205 р., Лешек Білий, остаточно утвердився в Кракові, тоді як Владислав, позбавлений руської підтримки, змушений був визнати його зверхність.

Відновлення політичної стабільності у Польській державі, дало змогу П'ястам активізувати свою зовнішню політику. Один з провідних її векторів був спрямований у бік сусідньої Пруссії, де як зазначає П. Ясениця: “Оживши на початку XIII ст. польська політика (...) почала приносити певні успіхи.” [11, s. 152]. Опліч князів, до пруської політики долучилася польська Церква надавши їй місіонерського забарвлення. Провідна роль у цій місії належала ченцям Ордену цистерціанців з великопольського Лекна, про початки діяльності яких свідчить була папи Інокентія III від 26 жовтня 1206 р. [8, s. 2]. Місіонерська діяльність цистерціанців в Пруссії вочевидь відзначалася неабиякими успіхами, позаяк вже на початку 1216 р. їхні старання увінчалися висвяченням керівника місії Християна (очолив місію у 1210 році після смерті її першого провідника – абата Готфріда з Лекно) на пруського єпископа [7, s. 172]. Сталося це, як гадають, за сприяння гнезненського архієпископа Генрика Кетлича, котрий в 1215 р. перебуваючи разом з Християном і двома новонаверненими пруськими нобілями на IV церковному соборі в Латерані ініціював винесення “пруського” питання на широкий загал [12, s. 108].

Впродовж початкового етапу своєї діяльності “пруська місія” проходила на мирних засадах, оскільки в джерелах відсутні будь-які згадки, котрі могли б вказувати на ознаки збройної експансії. Більше того, з огляду на те, що подібні виправи збоку світських феодалів могли би зашкодити християнізації прусів, цистерціанські місіонери інспірували видання папської були від 13 серпня 1212 р., у якій Інокентій III закликав князів Польщі і Померанії не вдаватися зі свого боку до будь-яких утисків новонавернених прусів [8, s. 6].

Однак в 1217 році ситуація змінилася на діаметрально протилежну, оскільки відтепер власне польські порубіжні землі почали страждати від спустошливих пруських набігів. Мова йде передусім про Хелмінську землю – прикордонну територію Мазовії і Пруссії, що на той час перебувала у сфері польської колонізації. До цього часу зміцненням обороноздатності кордонів Мазовії від пруських нападів опікувався воєвода князя Конрада Мазовецького Христин. Він зумів підпорядкувати пруські племена на прикордонні (можливо Любавської землі) примусивши їх визнати зверхність мазовецького князя [4, s. 143]. В 1217 році за невідомих нам причин розгорівся конфлікт між згаданим воєводою і Конрадом Мазовецьким, що завершився осліпленням Христина, а згодом його вбивством. Саме з трагічною смертю воєводи, польська традиція пов'язує дезорганізацію оборонних структур на мазовецько – пруському прикордонні, що відкрило шлях нападам прусів:

“... Конрад мав такого собі Христина палатина мазовецького, (...) який землю його від вторгнення прусів, що варварами були, захищав та оберігав”. Якось “Сказав його Конрад безневинно та необачно через своїх слуг осліпити, а пізніше вбити. І коли той князь Божої милості позбавлений віднині лишив землю свою незахищеною, і коли часті набіги прусів землю його розграбували і спустошили, змушений був закликати на допомогу Гайнріха князя Сілезії (Генрика Бородатого. – Т. Г)” [13, s. 673].

З метою захисту здобутків “пруської місії” Християна, папою Гонорієм III у травні – червні 1218 р., була видана низка булл, чотири з яких безпосередньо стосувалися організації хрестового походу в Пруссію. У своєму посланні від 5 травня 1218 р. спрямованому до: “... вірних Польщі та Помор'я, а також “... усіх християн Кельнської, Зальцбурзької та Майнцької метрополій...”” папа Гонорій III закликав взяти участь у хрестовому поході в Пруссію усіх тих, хто з якоїсь причини не міг допомогти одновірцям у Святій Землі [8, s. 14–15]. В наступній булі від 6 травня, папа звернувся до: “...слабких та злидених хрестоносців Майнцької (...) Кельнської метрополій...””, а також “...усіх християн хрестоносців Зальцбурзької метрополії...””, дозволяючи замінити обітницю “паломництва” в Святу Землю на хрестовий похід до Пруссії [8, s. 15–16]. Зрештою булою від 15 червня Гоно-

рій III надав розпорядження архієпископам: майнцькому, магдебурзькому, кельнському, гнезненському, лундському, бременському, трірському, а також єпископу каменському – оголосити хрестовий похід проти пруських язичників. Всім хто згодиться прийняти хрест, або ж сприятиме христовому походу, обіцялося відпущення гріхів аналогічне до того, що отримували хрестоносці, котрі вирушали до Леванту [8, s. 20–21]. Проте не зважаючи на великий розмах запланованої хрестоносної акції, перший військовий похід в Пруссію відбувся не раніше 1222 р., а ймовірно в 1223 р. [7, s. 190–193].

В результаті пруських набігів 1218, 1220 рр., мазовецьке князівство втратило Хелмінську землю, що спонукало польських князів до її відвоювання [14, s. 55–56]. Походу князів, серед яких були Лешко Білий князь краківський, Генрик Бородатий князь вроцлавський, Конрад князь мазовецький, та поморські князі Святополк і Варцислав, передували переговори в місцевості Лониз де були також присутні пруський єпископ Християн та численні польські прелати. Результатом переговорів, стала згода Християна на відбудову знищеного прусами городу в Хелмні, та “прийняття хреста” Генриком Бородатим разом з єпископами вроцлавським, любушським та їхніми васалами [7, s. 190]. Надання для Християна мало приватно правний характер, що забезпечувало Конраду формальну зверхність над Хелмінською землею, і половину доходів з жалуваних Християну маєтностей [4, s. 155].

Нагальним завданням узгодженого на з’їзді в Лониз плану спільного походу в Пруссію, було створення в захопленій прусами Хелмінській землі стратегічних опорних пунктів з постійною залогою [7, s. 192]. Вочевидь мережу саме таких опорних пунктів Ян Длугош під 1225 р. іменує “*custodia*” [9, s. 218], що означає “сторожа”.

Зрештою влітку 1223 р. відбувся запланований хрестовий похід польських князів в Пруссію, що тривав кілька тижнів. Відсутні будь-які відомості про якісь значні військові зіткнення учасників походу з прусами, натомість протягом даної кампанії на теренах Хелмінської землі хрестоносці розпочали реалізацію плану по зміцненню порубіжних опорних пунктів вже згаданої “сторожі” [7, s. 196]. Ця оборонна система однак проіснувала не більше року і розпалася одночасно з розгортанням чергової міжусобної боротьби між П’ястами. Реляція Длугоша під 1225 роком повідомляє про те що, несподіваний напад прусів призвів до загибелі Дзерслава Абрахамовича та Будзислава Кшеславовича рицарів роду Одровонжів, що сталося в результаті га-

небної втечі Яна Клементовича з роду Грифітів [9, р. 218]. Троє згаданих рицарів зі своїми слугами брали участь в обороні кордону, і входили до складу “сторожі”. Даний інцидент викликав справедливе обурення деяких впливових членів роду Одровонжів, а саме єпископа Івона та комеса Осташа, котрі вимагали у краківського князя осудити зрадників. Коли ж Лешко Білий покарав Грифітів позбавивши їх урядів, ті вийшли з під князівського послуху і перейшли на бік вроцлавського князя Генрика Бородатого, намовляючи його зайняти краківський стіл [9, р. 218].

Поспіхом зібравши військо Генрик рушив на Краків, і за тиждень став табором під стінами міста. Дізнавшись про це Лешко Білий разом з братом Конрадом Мазовецьким поспішив боронити столицю від сілезького князя. До битви однак справа не дійшла, позаяк Генрик Бородатий, що був мужем “*від народження миролюбним та розважливим*”, зважаючи на чисельну перевагу краківського і мазовецького князів у збройні потугі, поквапився укласти з ними мир. В результаті домовленостей на річці Длубна неподалік Кракова: “*Генрик князь Вроцлавський і Сілезький усіма правами і титулами Монарха Польщі на користь Лешка Білого поступився...*” [9, р. 219]. Таким чином, конфлікт було врегульовано, проте як покаже практика не надовго, оскільки вже за два роки, одразу ж після загибелі краківського князя Лешка Білого в 1227 р. серед П’ястів спалахне довготривала міжусобна боротьба.

Повертаючись до питання занепаду польської системи оборони північного кордону, слід зауважити, що описаний Длугошем епізод, пов’язаний з загибеллю рицарів роду Одровонж, не слід вважати головним фактором занепаду “сторожі”. З цього приводу слушну думку висловив польський дослідник М. Гладіш, який зазначив що: “Правдивішою видається гіпотеза про те, що описаний (*Я. Длугошем – Т. Г.*) конфлікт, який виник в лавах малопольського рицарства, спричинив відхід хрестоносців, що походили з тієї області, від майбутніх акцій в Пруссії.” Далі автор продовжує: “Спустіння оборонних ділянок Малополян спричинило дезорганізацію всієї системи захисту, в результаті чого Хелмінську землю залишили також рицарі з Сілезії ” [7, s. 200]. Руйнація створеної спільними зусиллями польських князів системи рицарських залог, і поновлення пруських набігів на землі Мазовії і Куявії, спонукали Конрада I до пошуків нової сили, яка змогла б забезпечити надійний захист його землям. Так наприкінці 1225 р. до Хелмінської землі було запрошено рицарів Тевтонського Ордену.

Як свідчать джерела сталося це передусім за посередництва Гюнтера єпископа площького, Християна єпископа пруського, Міхала єпископа Куявського, та вроцлавського князя Генрика Бородатого [9, р. 233]. Останній мав тісні зв'язки з чеським, угорським та німецьким дворами, де часто траплялося зустріти братів Ордену. В 1222 р. тевтонські рицарі отримали від Генрика землі в Лазучице поблизу Намислува (пізніше однак відмовилися від них). Окрім того в розпорядженні хрестоносців перебував замок у вищезгаданому Намислуві, де їм також належав патронат над місцевою парафіяльною церквою [15, s. 166]. Важливу роль у взаєминах вроцлавського князя з Тевтонським Орденем відігравали пруські хрестові походи. Так у збройній експедиції 1222 р. (?) поруч з польськими князями взяв участь невеликий загін орденських рицарів, за що імовірно нагородив їх Генрик Бородатий маєтностями в Сілезії [5, s. 240]. Після 1226 р., з огляду на розгортання чергової боротьби за краківський стіл, пруське питання на певний час втрачає своє значення у політиці Генрика. Він повернувся до нього 1233 р. на переговорах у Вроцлаві, де прокуратор Тевтонського Ордену Герман фон Бальк зумів вмовити старого князя взяти участь у ще одному поході в Пруссію, про який мова йтиме нижче [5, s. 311]. Оцінюючи зміст взаємовідносин Генрика Бородатого з Тевтонським Орденем слід підкреслити, що вони мали передусім прагматичний характер. Сілезький князь сприяв утвердженню орденської братії в Хелмінській землі, натомість як влучно висловилося С. Курпела: “Не виключено, що Генрик планує своє сходження на трон, розраховував на гарантію безпеки для Мазовії і Куявії. У зв'язку з чим Тевтонський Орден розглядався ним, як потенційний партнер у сфері міжнародного співробітництва” [15, s. 168].

Перший етап переговорів Конрада I з верховним магістром Тевтонського Ордену Германом фон Зальца тривав з кінця 1225 р. до 1228 р. і знайшов своє юридичне оформлення у привілеї з Беч від 23 квітня 1228 р., за яким мазовецький князь жалував хрестоносцям: “...землю Хелмінську з усією власністю, що у водах, на полях і в лісах (...) а також селище Орлово...” [8, s. 47]. Правовий зміст даного документу очевидно слід розглядати під кутом зору надання Ордену Хелмінської каштелянії з правом здійснення публічної влади і користування доходами від підданих, яким володіли тогочасні каштеляни. Натомість Орден зобов'язувався збройно допомагати князеві у боротьбі з пруськими язичниками [3, s. 295].

Перші кроки орденських рицарів у щойно наданих їм землях, як повідомляє у своїй хроніці Петро з Дусбурга, були пов'язані із замком Фогельзанг, що латиною означає *cantus avium* – пташиний спів. Замок був збудований мазовецьким князем на прохання Конрада фон Ландсберга – одного з представників орденського посольства, яке брало участь у переговорах 1226–1228 рр. [10, с. 31]. Двома роками пізніше до Хелмінської землі прибув невеликий загін хрестоносців на чолі з ландмайстром Германом фон Бальком та маршалом Ордену Дітріхом фон Бергхаймом, які збудували замок Нешаву [10, с. 31–32]. Зведені укріплення стали плацдармом для майбутнього вторгнення Тевтонського Ордену в Пруссію.

Невдовзі після того як Орден отримав Хелмінську землю, єпископ Християн документом від 3 травня 1228 р. жалував йому право збору десятини з тамтешніх маєтків [8, с. 48]. Взаємини Християна з Тевтонським Орденем на початку розвивалися під знаком зверхності пруського єпископа, що недвозначно засвідчує документ Християна від 1230, а також свідчення абатів Генрика з Лекна та Йогана з Лондза з приводу даного документу [8, с. 53–54]. Християн надавав Ордену свої маєтності в Хелмінській землі, за що хрестоносці мусли сплачувати йому данину збіжжям. Єпископу окрім того належало виняткове право селити на окреслених теренах своїх васалів, що разом з тим заборонялося робити Ордену. Під час збройних виправ, хоругва єпископа повинна була очолювати військо.

Йдучи на певні поступки Християну, Орден однак не збирався виконувати роль “маріонетки” у політиці пруського єпископа. Скориставшись своїми дипломатичними зв'язками в римській курії, Орден вже в січні 1230 р. дістав від папи Григорія IX офіційний дозвіл на боротьбу з пруськими язичниками [8, с. 52–53]. Одночасно з тим, активізував свою політику в Прибалтійському регіоні Орден домініканців, що мав на меті перехопити віжки пруської місії у цистерціанців. Роль куратора пруської політики домініканців виконував папський легат Вільгельм Моденський, який прибув до Пруссії на межі 1228–1229 років [16, с. 56]. Не інакше як зміною політичного курсу апостольського престолу на користь Ордену домініканців слід назвати повновлення влітку 1230 р. христового походу в Пруссію, організація якого покладалася на жебрущий Орден. Восени того ж року Григорій IX видав дві були від 13 та 17 вересня, адресовані: “...усім вірним Христу...” [17, с. 215], а також “...братам ордену проповідників Матде-

бурзької та Бременської метрополій, Польщі, Померанії, Моравії, Сурабії, Гольштинії та Готландії” [8, s. 61–63]. В першому посланні папа закликав усіх вірних допомогти Тевтонському Ордену в Пруссії, обіцяючи всім хто відгукнеться відпущення гріхів аналогічне тому, що отримували хрестоносці в Святій Землі. Друге послання спрямоване домініканцям, доручало їм пропагувати ідею христового походу, і спонукати вірних взяти у ньому участь. Відновлення хрестоносного руху в Прибалтійському регіоні створило сприятливе підґрунтя для початку експансії Тевтонського Ордену в Пруссію.

В 1231 р. Герман фон Бальк за підтримки Конрада Мазовецького форсував Віслу, і збудував на її правому березі дерев'яний замок на місці Старого Торуня. Після цього тевтонські рицарі зміцнені ново-прибулими хрестоносцями з Німеччини розпочали завоювання Хелмінської землі, що увінчалось спорудженням в 1232 р. замку і міста Кульм [10, с. 54]. В 1233 р. Орден вдерся до Помезанії, де на острові Квідзин ним був зведений замок, названий Марієнвердером. Трохи згодом до Пруссії прибув Бурхард IV – бургграф магдебурзький із загоном хрестоносців, які перенесли квідзинські укріплення на зручніше для розташування замку місце [10, с. 54–55]. Наступного року як повідомляє Петро з Дусбурга орденські рицарі побудували замок Редін. Зведений на місці колишнього мазовецького гроду, він мав велике стратегічне значення, оскільки стояв на заваді пруським набігам з боку Помезанії [10, с. 56]. Отож завдяки першим своїм військовим акціям в Пруссії, Тевтонський Орден зміцнив своє становище в Хелмінській землі і розпочав підготовку до наступу на Помезанію. Головним союзним Ордену у майбутньому поході проти помезанців виступили польські та поморські князі.

Хрестовий похід в Пруссію, який за своїм розмахом, та кількістю порфірородних учасників переважав усі попередні військові експедиції, відбувся найімовірніше взимку 1235 р. [7, s. 232]. У ньому взяла участь: сілезькі князі Генрик Бородатий з сином Генриком Побожним, князь великопольський Владислав Одонич, Конрад князь мазовецький, його син Казимир, князь куявський, князь гданський Святополк з братом Самбором, князем любишевським та рицарі Тевтонського Ордену. Під знаменами очільників походу зібралася сила силенна воїнства якої, за словами Дусбурга, ніколи ще не бачила Пруссія [10, с. 55]. Кампанія розгорталася за типовим для пруських походів сценарієм. Військо хрестоносців промайнувши Хелмінську, та Радзиньську землі увійшло

до Помезанії. Зміцнивши укріплення квідзинського замку, учасники походу вдалися до грабунку і спустошення краю, беручи в полон численних бранців. Неподалік річки *Сіргуне* хрестоносці застали сильне військо прусів, яке у всеозброєнні очікувало на ворога. *“Коли ж вони сміливо рушили проти них, вони (пруси. – В. М.) кинулися навтіки. Проте князь Померанії і Самбор, брат його, вельми досвідчений у війні з прусами, зайняли разом зі своїми зброєносцями стежки довкола засік, щоб вони не змогли утекти, і звідти нищили гнівно нечестивих”*. Битва скінчилася кривавою різаниною, у вирі якої, за словами хроніста, загинуло близько 5 тис. язичників [10, с. 55].

Похід 1235 р. був останньою спільною акцією малопольських, сілезьких, мазовецьких, та поморських князів, що згуртувала їх навколо ідеї хрестового походу. Це була кульмінація польського хрестоносного руху, який відіграв важливу роль у суспільно – політичному та релігійному розвитку Прибалтійського регіону першої третини XIII ст. Саме “пілігрими” з Польщі на чолі зі своїми князями, тривалий час виконували функції “оружної руки” на службі у пруській місії. Хрестові походи в Пруссію, мали водночас значний вплив на внутрішньополітичні взаємини самих П’ястів, позаяк сприяли припиненню міжусобної ворожнечі та консолідації польської еліти. Головним координатором проваджені чернечими орденами цистерціанців та домініканців місіонерської діяльності на пруських теренах виступала римська курія, котра будь-що прагнула підпорядкувати землі новонавернених престолу св. Петра. Власні політичні інтереси в Пруссії переслідував Тевтонський Орден, до утвердження якого на мазовецько–прусьському прикордонні призвела політична недалекоглядність окремих польських князів. Активно використовуючи дипломатичні зв’язки та лояльність папи, Орден швидко зумів перебрати на себе функції головного організатора хрестоносних акцій в Прибалтиці, що відкрило перед ним шлях до реалізації власних амбітних завдань в даному регіоні.

Джерела та література

1. *Kętrzyński W.* O powołaniu krzyżaków przez ks. Konrada. – Kraków, 1903.
2. *Kujot S.* Dzieje Prus Królewskich // Roczniki towarzystwa naukowego w Toruniu. – Toruń, 1914. – R. 21. Cz. 1, do roku 1309 (ciąg dalszy).
3. *Labuda G.* Studia krytyczne o początkach Zakonu Krzyżackiego w Prusach i na Pomorzu. – Poznań, 2007.

4. Powierski J. Stosunki polsko – pruskie do 1230 r. ze szczególnym uwzględnieniem roli Pomorza Gdańskiego // Roczniki towarzystwa naukowego w Toruniu. – Toruń, 1968. – R. 74, z. 1.

5. Zientara B. Henryk Brodaty i jego czasy. – Warszawa, 1997.

6. Jasiński T. Stosunki śląsko – pruskie i śląsko – krzyżackie w pierwszej połowie XIII wieku // Arc historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski. – Poznań: Uniwersytet im. A. Mickiewicza, 1976. – Nr. 71, ser. Historica. – S. 393–403.

7. Gładysz M. Zapomniani krzyżowcy. Polska wobec ruchu krucjatowego w XII – XIII wieku. – Warszawa, 2004.

8. Preußisches Urkundenbuch / hrsg. von A. Philippi. – Königsberg, 1882. – Bd. 1.

9. Joannis Długossii seu Longini canonici cracoviensis Historiae Polonicae libri XII / Instruxit J.Z. Pauli; cura A. Przedziecki. – Cracoviae, 1877. – T. 4., Lb.: V–VIII

10. Петр из Дусбурга. Хроника земли Прусской. – М., 1997.

11. Jasienica P. Polska Piastów. – Warszawa, 1960.

12. Sikorski D. Przywilej Kruszwicki. Studium z wczesnych dziejów zakonu niemieckiego w Prusach. – Warszawa, 2001.

13. Annales silesiati compilati // Monumenta Polonice Historica. – Lwów, 1887. – T. 3.

14. Samsonowicz H. Konrad Mazowiecki. – Kraków, 2008.

15. Kurpiela S. Heinrich der Bärtige und der Deutsche Orden // Krajobraz grunwaldzki w dziejach polsko – krzyżackich i polsko – niemieckich na przestrzeni wieków. Wokół mitów i rzeczywistości. – Olsztyn, 2009. – S. 165–171.

16. Dygo M. Początki i budowa władztwa zakonu krzyżackiego (1226–1309) // Państwo zakonu krzyżackiego w Prusach. Władza i społeczeństwo. – Warszawa, 2008.

17. Pomerisches Urkundenbuch / hrsg. von R. Klempin. – Stettin, 1868. – Bd. 1., Abt. 1.

Тимур Горбач (Київ, Україна) Польський хрестоносний рух у Пруссії першої третини XIII ст. та його політичні наслідки

У пропонованій статті розглянуто проблему діяльності польського хрестоносного руху на теренах Пруссії першої третини XIII ст. Визначено місце та роль польського чинника на початковому етапі християнізації Пруссії.

Ключові слова: Польща, Пруссія, хрестові походи, християнізація, місія.

Тимур Горбач (*Киев, Украина*) **Польское крестоносное движение в Пруссию первой трети XIII в. и его политические последствия**

В предлагаемой статье рассмотрена проблема деятельности польского крестоносного движения на территории Пруссии первой трети XIII в.. Определено место и роль польского фактора на начальном этапе христианизации Пруссии.

Ключевые слова: Польша, Пруссия, крестовые походы, христианизация, миссия

Tymur Gorbach (*Kyiv, Ukraine*) **The Polish crusade in Prussia in the first third of the XIII century and its political consequences.**

The problem of the Polish crusade activity on territory of Prussia in the first third of the XIII century is examined in the article. The place and role of the Polish factor in the initial phase of Christianization is determined.

Key words: Poland, Prussia, crusades, Christianization, mission.